

C. N. Davids optegnelser
om den politiske situation i dagene
efter Christian IX.s tronbestigelse.

AF
TROELS FINK

I 1914 offentliggjorde professor Aage Friis nogle beretninger, som C. N. David havde skrevet om sin politiske virksomhed i årene 1863—1865; det var dels en beretning, som C. N. David havde dateret 2. dec. 1863, og dels nogle notater dateret 27.—31. dec. 1863 og endelig en mere sammenhængende redegørelse for begivenheder og forhold november 1863—november 1865, nedskrevet i Wien i januar 1874¹.

I en kortfattet indledning gjorde Aage Friis opmærksom på, at der var »øjnefaldende nuancer eller modsigelser i fremstillingen af de partier, hvor begivenhederne i november—december 1863 behandles«, altså modsigelser mellem de samtidige notater fra dec. 1863 og den 10 år senere nedskrevne beretning fra 1874. Uden at gå i enkeltheder var Friis tilsyneladende af den opfattelse, at man måtte give de samtidige optegnelser fortrinnet for de senere nedskrevne. »Medens David i december 1863 vel var højt oppe i årene, men dog en helt kraftig mand, så var han i 1874 en firsindstyveårig olding, der vel næppe formåede at tænke og skrive med den samme skarphed og klarhed, som da han stod i sin fulde kraft«, skriver professor Friis og gør desuden opmærksom på, at de nære bånd, der indtil 1864

¹ Hist. Tidsskr. 8. r. V, 45 ff.

havde været mellem C. N. David og Christian IX, i 1865, mens David var finansminister, løsnedes; forholdet var lidet fortroligt i Davids senere år.

Davids beretninger tog professor Erik Arup senere op til mere indgående prøvelse. I 1928 offentliggjorde han sine resultater i en artikel: »David og Hall. Krisen i Danmarks Historie 1863«¹. Arups opfattelse kan kort sammenfattes således, at trods utvivlsomme fejlhuskninger m. h. t. enkeltheder var beretningen af 1874 i hovedsagen mere rigtig end beretningen af 1863.

Derefter tog professor Friis emnet op til en grundig undersøgelse, hvorunder han fremdrog en del materiale fra engelske arkiver, deriblandt også en indberetning af 19. nov. 1863 fra den britiske gesandt i København, Sir Augustus Paget, til den britiske udenrigsminister, Earl John Russell, om samtaler, Paget havde haft med David; samtaler som også David omtaler i sine beretninger. Desuden havde Friis fået adgang til at benytte statsrådsprotokollerne.

Resultatet af denne undersøgelse, der blev offentliggjort i 1929², var kort udtrykt, at David i alt væsentligt havde fremstillet forholdene korrekt i 1863, mens beretningen fra 1874 er urigtig.

I en ny afhandling »Danmarks Krise 1863« fastholdt Arup i hovedsagen sin opfattelse³. Dermed standsede diskussionen; afstanden mellem synspunkterne var lige stor; problemet var ikke blevet afklaret ved debatten 1928—30, og der kan derfor være grund til at tage dokumenterne op til ny prøvelse. Der skal her gøres et forsøg derpå. Undersøgelsen begrænses imidlertid til begivenhederne i dagene 15.—18. november 1863, medens det ikke er hensigten her at tage stilling til Davids beretninger om begivenhederne i de sidste dage af året 1863, som Arup i sin første afhandling havde draget med ind i sin redegørelse.

Ved en ny prøvelse af materialet og en ny vurdering af det, således som det her skal forsøges, bygger man i høj grad på det

¹ Scandia I, 119 ff.

² Hist. Tidsskr. 9. r. VI.

³ Scandia III, 1.

arbejde, der er gjort af de forskere, der tidligere har beskæftiget sig med emnet, som den der harver, hvor andre har pløjet. I vid udstrækning har jeg kunnet være enig med professor Arup i hans kritik af professor Friis's opfattelse; men på den anden side synes det at være udelukket, at professor Arup kan have ret i sin vurdering af materialet, og som følge deraf mener jeg også, at hans konklusioner må falde, således som det nærmere vil fremgå af det følgende.

Det vil utvivlsomt være en lettelse for læserne, hvis de først gennemgår det forholdsvis begrænsede kildemateriale: Davids to beretninger, brevet fra Sir Augustus Paget til Earl Russell 19. nov. 1863¹, og uddragene af statsrådsprotokollen for møderne den 16. og 18. nov. 1863². Materialet er gengivet som bilag til denne artikel s. 34-45.

Oversigt over de kronologiske uoverensstemmelser i de tre beretninger³.

Det falder straks i øjnene, at der er uoverensstemmelser mellem Davids to beretninger indbyrdes og mellem disse og Pagets brev. Særlig påfaldende virker det, at kronologien er så afvigende.

Ifølge Davids beretning af 1874 sendte kongen om aftenen den 15. nov., endnu inden det var blevet offentligt bekendt, at Frederik VII var død, bud efter David for med ham at drøfte, om det var muligt at danne et nyt ministerium, og om kongen skulle underskrive fællesforfatningen. Dannelsen af et nyt ministerium anså David for udelukket; med hensyn til forfatningens stadfæstelse rådede David kongen til at vinde tid. Kongen spurgte derefter David, hvad han troede, England ville råde til m. h. t. forfatningen. David lovede at forsøge at få det oplyst. Han gik samme aften fra kongen til den engelske gesandt,

¹ Hist. Tidsskr. 9. r. VI, 136 ff. og 199 ff.

² Statsrådets Forhandlinger om Danmarks Udenrigspolitik 1863—1879 udg. af Aage Friis.

³ Se tidstavlen s. 32-33.

Sir Augustus Paget, der lovede at telegrafere til den engelske udenrigsminister, Earl Russell for at erfare den britiske regerings opfattelse. Om morgenen den 16. var David igen hos Paget, hvor han fik Russells svar, der gik ud på, at kongen skulle søge at vinde tid. Dette svar gav David videre til kongen den 16. om formiddagen, inden denne gik til proklamationen på Christiansborg.

Ser man derefter på beretningen af 1863 er der overensstemmelse for de første punkters vedkommende. David var den 15. om aftenen blevet kaldt til kongen for at drøfte forfatningens stadfæstelse og muligheden af at danne et nyt ministerium. David anså det for umuligt at få dannet et nyt ministerium, og David kunne kun råde kongen til at vinde tid m. h. t. undertegnelsen af forfatningen. Men derefter afviger de to kilder fra hinanden. I 1863-beretningen nævnes der intet om, at David derefter gik til den engelske gesandt. Der omtales en kort samtale mellem David og kongen mandag den 16. om morgenen; der siges intet om dens indhold. Det er efter beretningen uklart, om den næste samtale mellem kongen og David har fundet sted mandag den 16. om aftenen eller tirsdag den 17. om aftenen, eller der har været en samtale både mandag og tirsdag aften. I den samtale, eller, hvis der har været to, den sidste af dem, rådede David igen kongen til at forhale underskriften, men fik det indtryk, at kongen havde besluttet at underskrive forfatningen den næste dag, onsdag den 18.

Først derefter omtales forbindelsen med Paget. Tirsdag aften den 17., da David regnede med, at kongen ville skrive under, havde han af en ven erfaret, at den engelske minister skulle være af den opfattelse, at man måtte fraråde kongen at underskrive, David søgte derfor en samtale med Paget; denne samtale kan efter beretningen have fundet sted tirsdag aften, men det synes, som om den må lægges til onsdag formiddag den 18.; for helheden er dette spørgsmål imidlertid underordnet. Det er altså efter 1863-beretningen ikke en samtale mellem David og kongen, der foranledigede Davids henvendelse til Paget, men visse oplysninger, som en ven havde bragt ham.

Det var Pagets private mening, at kongen måtte underskrive, men han kendte ikke sin regerings stilling. Onsdag eftermiddag, da Paget vidste, at Christian IX havde skrevet under, sendte han bud efter David og fortalte ham, at den engelske regering ikke ville have frarådet kongen at underskrive, hvis den havde været spurgt. Dette meddelte David kongen den 19. nov. kl. 16^{1/2}, altså over 24 timer efter, at forfatningsloven var undertegnet.

Efter 1874-beretningen har David altså været i kontakt med den engelske gesandt søndag aften og fået svar mandag morgen den 16. Efter den samtidige beretning har David haft den første samtale med Paget tirsdag aften eller onsdag formiddag, medens han først har erfaret den engelske regerings standpunkt onsdag eftermiddag, efter at kongen havde undertegnet forfatningen. Davids forbindelse med Paget kan altså efter 1863-beretningen ikke have haft nogen som helst betydning for kongens politiske standpunkttagen.

Paget derimod har en helt tredie kronologi. Ifølge hans brev har David opsøgt ham tirsdag formiddag, inden Paget endnu havde erfaret noget om sin regerings stilling til spørgsmålet om, hvorvidt Chr. IX burde undertegne Novemberforfatningen; onsdag formiddag, inden kongen underskrev forfatningen, har Paget meddelt David indholdet af den instruks, han havde modtaget, og der er derfor teoretisk mulighed for, at han har været i kontakt med kongen, inden denne i statsrådet onsdag d. 18. nov. om eftermiddagen skrev under på den nye forfatning.

Professor Arups første afhandling om Davids beretninger.

Da Arup i 1928 skrev sin første afhandling om forholdet mellem Davids to beretninger, kendte han kun disse to beretninger, men ingen af de engelske kilder, bortset fra et brev, som den engelske udenrigsminister Earl John Russell den 17. nov. 1863 sendte til den britiske gesandt i København¹.

¹ Brevet havde følgende ordlyd i oversættelse: »Jeg er ved Deres telegram af 16. ds. blevet underrettet om, at medens på den ene side den

Dette blev af Arup opfattet som et telegram, men Aage Friis har senere vist¹ at det var et brev, hvori der lidt udførligere blev gengivet indholdet af et telegram, som John Russell havde sendt samme dag. Telegrammet er altså det dokument, som forelå i København, og som derfor må lægges til grund ved undersøgelsen. Det havde i oversættelse følgende ordlyd: »Hendes Majestæts regering er meget tilbøjelig til at indblande sig i sagen vedrørende den nye danske forfatning, men hvis kongen ønsker at mæglingen skal blive virkningsfuld, måtte han vente med at undertegne, indtil det internationale spørgsmål er ordnet».

På det grundlag, som forelå i 1928, kom Arup til det resultat, at kronologien i Davids beretning af 1863 var forkert, »den er udførligere i sine meddelelser om begivenhederne 15.—19. nov., men den fortier den afgørende kendsgerning, som 1874-beretningen meddeler os, at David sent søndag aften opsøgte den engelske gesandt for at forsøge at skaffe sin ven

preussiske regering søger at afholde den danske regering fra at gennemføre den af rigsrådet vedtagne nye forfatning for det egentlige Danmark og hertugdømmet Slesvig, fordi den strider mod de forpligtelser, Danmark har påtaget sig, og ville præjudicere spørgsmålet, som nu er foreslået ordnet ved mægling, over på den anden side visse partier i Danmark et pres på kong Christian for at få ham til straks at underskrive denne forfatning, der, efter hvad De siger, har stærk støtte i den offentlige mening.

Jeg forstår, at kongen er i tvivl om, hvad han skal gøre, og De foreslår, at hvis Hendes majestæts regering skulle være af den mening at kongen ville gøre vel i at opsætte at underskrive den nye forfatning, indtil det internationale spørgsmål er ordnet ved mægling, ville det være ønskeligt, at De uopholdeligt fik instrukser angående denne sag.

Hendes majestæts regering er meget lidet tilbøjelig til at gribe ind med hensyn til den danske forfatning, og jeg kan derfor ikke instruere Dem om at opfordre kongen til at følge en vej, som måske synes hans undersætter meget ufremkommelig. Men hvis De bliver spurgt, kan De dog sige, at eftersom Hans majestæt kongen utvivlsomt ønsker, at den foreslåede mægling skal føre til et godt resultat, ville sandsynligheden derfor betydelig øges, hvis hans stadfæstelse af forfatningen opsattes, indtil en ordning af det internationale spørgsmål var bragt til veje eller i det mindste havde gjort noget fremskridt.» (Hist. Tidsskr. 9. r. VI, 236).

¹ Hist. Tidsskr. 9. r. VI, 171.

kongen underretning om, hvorledes den engelske regering saa paa spørgsmaalet om novemberforfatningens stadfæstelse«. Telegrammet (brevet) fra John Russell d. 17. nov. viser nemlig, efter Arups mening, at den engelske gesandt mandag d. 16. nov. som følge af Davids henvendelse om aftenen d. 15. har telegraferet til sin regering for at få instruks; denne har han fået, ikke mandag morgen, som 1874-beretningen siger, men i løbet af tirsdagen, tidsnok til at David kunne underrette kongen, inden han den 18. nov. tidligt på eftermiddagen undertegnede novemberforfatningen.

1863-beretningen er derimod urigtig, siger Arup. Fremstillingen er tilrettelagt således, at det må fremgå, at kongen ingen forbindelse har med Davids henvendelse til Paget; og kronologien er forfalsket for at vise, at David ikke kan have erfaret noget om den britiske regerings standpunkt før kongen havde underskrevet, og det altså var uden indflydelse på hans beslutning. Det siges udtrykkeligt i denne beretning, at den er nedskrevet for at nedslå det udsprede uforskammede rygte, at kongen først havde underskrevet efter at have spurgt det engelske hof om, hvad han skulle gøre; men Arup skyder dette motiv til side; han mener at Davids hensigt var at opnå en engelsk indblanding i det danske forfatningsspørgsmål, der kunne medvirke til at fælde ministeriet Hall, og han konkluderer, at Davids 1863-beretning har til formål i modstrid med sandheden på alle måder og ved alle midler at tilsløre og afgive bevis imod, at David har haft det allermindste at gøre med nogen bestræbelse for at styrte ministeriet Hall. Arup mener, at David har frygtet en revolution i København. Hvis hans papirer skulle blive beslaglagt af en undersøgelseskommission, der havde til opgave at undersøge om han havde hørt til dem, der havde konspireret for at hidføre ministeriet Halls fald, ville den blandt hans papirer finde denne beretning, der — i modstrid med sandheden — ville godtgøre Davids uskyld¹. Den revolutionære situation skulle være nærliggende, fordi Hall i de sidste måneder af 1863 førte bevidst krisepolitik. »Det naturlige forløb af krisen

¹ Scandia I, 158 ff.

maatte blive, at kongen tog en konservativ helstatsregering, og at dette foranledigede en folkerejsning, revolutionen i København; enten vilde denne blive slaaet ned, og Danmark da maa-ske forskaanet for krigen, eller den vilde sejre, helst ved svensk hjælp, og Carl 15. blive dansk konge¹.

Professor Aage Friis' afhandling om Davids to beretninger.

Da Aage Friis i 1929 tog emnet op, havde han skaffet sig et bredere engelsk materiale, bl. a. det telegram, Sir Augustus Paget d. 16. nov. sendte til sin regering for at få instruks, og Pagets brev af 19. nov. Hvis David havde henvendt sig til den britiske gesandt d. 15. nov., som Arup mente, og denne havde lovet at telegrafere for at få instruks, måtte man vente at finde Davids henvendelse omtalt i et telegram fra Paget til Foreign Office, men det viste sig, at det telegram Sir Augustus Paget havde sendt til den britiske udenrigsminister den 16. nov. ikke omtalte nogen henvendelse fra David eller en kongen nærtstående personlighed, men derimod henviste til, at Preussen havde protesteret imod den nye forfatning. I oversættelse lød telegrammet:

»Preussen har gjort forestillinger imod den nye forfatning som værende i modstrid med tidligere internationale forpligtelser, og som foregribende det spørgsmaal, der skal ordnes ved mægling foreslaaet af hendes majestæts regering. Der bliver lagt pres paa kongen for at faa ham til at undertegne, men hans majestæt tøver. Hvis hendes majestæts regering er af den opfattelse, at kongen burde udsætte undertegnelsen, indtil det internationale spørgsmaal er ordnet ved mægling, skal jeg straks have instruks om at tale. Den offentlige mening er stærkt i favør af forfatningen«.

Telegrammet er motiveret med, at Preussen har protesteret imod den nye forfatning, og Friis har nærmere gjort rede for,

¹ Scandia I, 176 ff.

hvorledes den preussiske gesandt, Balan, mandag formiddag d. 16. havde forsøgt at få den engelske gesandt til at råde kongen til ikke at undertegne forfatningen; men Paget havde afvist at rette en henvendelse af dette indhold til den danske regering uden udtrykkelig ordre fra sin egen regering. Balan måtte få det indtryk, at Paget intet ville gøre for at få en sådan ordre; men telegrammet viste altså, at han alligevel havde givet sin regering anledning til at udtale sig.

Det vigtigste nyfremdragne engelske dokument var imidlertid Sir Augustus Pagets brev af 19. nov. 1863 til Earl John Russell; man kunne måske have ventet, at forklaringen på modsigelserne mellem Davids to beretninger dermed ville blive givet, men Pagets brev lettede ikke problemet, for det havde nemlig, som nævnt, en helt tredje kronologi for samtalerne:

David sagde i sin 1874-beretning, at han havde sin første samtale med Sir Augustus Paget søndag den 15. og sin anden samtale med ham mandag formiddag den 16.; i 1863-beretningen sagde han, at den første samtale fandt sted enten tirsdag d. 17. om aftenen eller onsdag den 18. om formiddagen og den anden samtale onsdag den 18. om eftermiddagen, efter at kongen havde skrevet under. Paget fortæller, at hans første samtale med David fandt sted tirsdag formiddag den 17. nov. og hans anden og afgørende samtale, hvor han meddelte indholdet af Russells telegram, onsdag formiddag d. 18., inden kongen undertegnede forfatningen. Yderligere fremgik det af Pagets brev, at han, på trods af sin regerings instruks, overfor David havde givet udtryk for, at han privat mente, at kongen måtte skrive under, hvis der ikke skulle udbryde revolution. Der var således opstået et nyt problem. Hvorledes forholdt Pagets brev sig til Davids beretninger?

Friis fandt, at Pagets brev i alt væsentligt bekræftede Davids 1863-beretning, der således måtte siges at være mere korrekt end 1874-beretningen; Friis lagde dog i hovedsagen Pagets kronologi til grund og fortolkede de dunkle steder hos David i overensstemmelse med brevet.

Der er imidlertid et centralt punkt, hvor Davids og Pagets

beretninger afgørende strider imod hinanden. David siger, at han først fik efterretningen om den britiske regerings svar til Sir Augustus Paget onsdag eftermiddag d. 18., efter at kongen havde underskrevet¹, medens Paget oplyser, at David fik meddelelsen onsdag formiddag d. 18., før kongen underskrev. Friis indrømmer, at det er fuldt tilladeligt at skønne, at Davids tidsangivelse er urigtig, og videre at urigtigheden beror på en tendens; men Aage Friis tror ikke derpå. Begge kan efter hans mening have ret, »Davids samtale med Paget onsdag »morgen« kan overmåde vel være fort nogenlunde samtidig med statsrådsmødets begyndelse, i hvert fald være begyndt stærkt op mod kl. 1, ja efter kl. 1 og være færdigt henimod 2-tiden. Både Paget og David må, som sagerne stod, under samtalen være gået ud fra, at kongen ville og måtte underskrive i dette statsråd. Paget kan da i sin beretning til London have fastholdt, at beslutningen ikke *var* udført, da han talte med David, David på sin side have holdt sig til, at Paget, da samtalen førtes, just mens statsrådet holdtes, var fuldt på det rene med kongens standpunkt, og dette har han da givet det formelt helt urigtige, men reelt ikke meget urigtige udtryk, at Paget vidste at kongen i statsrådet havde underskrevet². Til trods for at Friis gør gældende, at denne opfattelse kun er et skøn, drages der dog den konklusion, at der i alt væsentligt er overensstemmelse mellem Pagets og Davids beretninger³.

Beretningen af 1874 forkaster han, hvor den strider imod 1863-beretningen og Pagets brev, som urigtig. Det er med fuld ret, at Arup har afvist dette forsøg på at forsone de to kilder⁴. På det afgørende punkt bekræfter Pagets brev netop ikke Davids 1863-beretning, og det forstærker således den opfattelse, at David har meddelt urigtige oplysninger i sit omtrent samtidige notat. Der er flere andre punkter, hvor der er afgørende

¹ Man må ifølge Aage Friis antage, at statsrådet er begyndt kl. 12 eller senest kl. 13 og har været til kl. 15—15,30 (Hist. Tidsskr. 9. r. VI, 172 f.).

² Hist. Tidsskr. 9. r. VI, 189.

³ Ibid. 9. r. VI, 197 og 212.

⁴ Scandia III, 11 ff.

modsætninger mellem Davids og Pagets beretning. Ifølge Davids 1863-beretning er foranledningen til, at David opsøger Paget, en efterretning, han tirsdag aften har fået fra en ven, der fortalte som noget aldeles pålideligt, at Paget havde betegnet det som et højst farligt skridt for kongen, at stadfæste forfatningen — noget som alle, der var ham hengivne, måtte fraråde H. M. Formålet med Davids besøg skulle altså være at få bekræftet eller afkræftet denne meddelelse. Efter Pagets brev var foranledningen til Davids henvendelse til Paget derimod en samtale mellem David og kongen mandag aften d. 16. nov., så man af Pagets brev må slutte, at han kommer efter aftale med kongen, selvom han ikke er sendt af denne. Yderligere er der en væsentlig uoverensstemmelse mellem de to kilder m. h. t. det referat, Paget har givet David af telegrammet fra Earl Russell, og den besked, David giver kongen om telegrammets indhold. Paget siger: »Jeg fortalte ham, at skønt hendes majestæts regering mente, at de internationale forhandlinger sandsynligvis ville blive mere virkningsfulde, hvis kongens underskrift på forfatningen blev udsat, indtil de var afsluttet, var den ikke desto mindre meget uvillig til at blande sig i sagen«. David meddelte kongen torsdag eftermiddag den 19., at Paget havde sagt: »Jeg har grund til at antage, at min regering ikke ville have frarådet H. M. under de nuværende omstændigheder at underskrive, ifald den havde været opfordret til at give H. M. sin anskuelse tilkende«.

Forklaringen på disse afvigelser fremgår efter mit skøn ganske klart af det formål, David har haft med sin beretning. Han siger selv: »Jeg fortæller dette så omstændeligen for at tilintetgøre det udsprede uforskammede rygte, at kongen først havde underskrevet *efter*, at han havde spurgt det engelske hof om, hvad han skulle gøre«. Af beretningen skulle det derfor fremgå, at kongen ikke havde nogen forbindelse med Davids henvendelse til Paget, at David havde fået den engelske regerings svar på det tidspunkt, da kongen allerede havde underskrevet; tydeligere kunne det jo ikke fremgå, hvor ubegrundet rygtet havde været; og sagens betydningsløshed fremtrådte end

ydermere derved, at den engelske regering, hvis den var blevet spurgt, ikke ville have frarådet kongen at underskrive. Tendensen er ganske tydelig; men som det fremgår af Pagets brev kan Davids konstruktion ikke holde for en nærmere prøvelse. 1863-beretningen må derfor i hovedsagen forkastes, således som Arup har gjort det i sin første afhandling. Kun hvor dens oplysninger bekræftes af andre kilder er der grund til at nære tillid til den.

Professor Arups anden afhandling om Davids to beretninger.

I den nye afhandling i Scandia bd. III, hvor Arup tog stilling til det af Friis fremdragne materiale og Friis's redegørelse for sine synspunkter, fastholdt han — og efter mit skøn med rette — sin kritik af 1863-beretningen.

Men for Arup opstod der et helt andet problem: hvordan forholder Pagets brev af 19. nov. sig til Davids beretning af 1874, som Arup havde lagt til grund for sin vurdering. Pagets brev har en helt anden kronologi end 1874-beretningen. Over for Pagets meddelelse om, at David opsøgte ham tirsdag formiddag d. 17. nov. fastholdt Arup imidlertid, at David søndag aften d. 15. var gået til Paget, og at Davids henvendelse søndag aften var den egentlige årsag til, at Paget mandag havde telegraferet efter instruktion, medens den preussiske gesandts henvendelse mandag formiddag kun havde givet ham en passende motivering for at telegrafere. Årsagen til at Paget i sit brev til Earl Russell d. 19. nov. har skjult, at David allerede før samtalen tirsdag formiddag havde været hos ham, skulle ifølge Arup være, at Paget ikke var i overensstemmelse med sin regerings instruktion og så vidt som muligt ville skjule dette forhold.

Rent umiddelbart kan man ikke give Arup ret i, at Paget har haft grund til at give en urigtig kronologi. Medens David meget vel kan have en tendens med sin 1863-beretning, hvad heller ikke Friis ville finde udelukket, og beretningen af 1874 på grund af det lange åremål mellem begivenhederne og ned-

skrivningen let vil kunne rumme unøjagtigheder i kronologien, og vitterligt har den iøjnefaldende urigtige oplysning, at David mandag formiddag den 16. har bragt kongen Russells svar, må der kræves positive beviser for, at Pagets kronologi er forfalsket, for at denne opfattelse kan antages; Arup forsøger at give sådanne beviser, men som der nærmere skal redegøres for, forekommer det mig, at dette forsøg ikke er lykkedes.

Det er nødvendigt først mere detaljeret at gengive Arups opfattelse:

»Sir Augustus Paget var siden 1859 engelsk gesandt i København. Han havde, som det næsten altid går gesandter i fremmede lande, der jo kun ønsker helt at forstå det folks tankegang, hos hvilket de er akkrediterede, i den grad levet sig ind i det herskende nationalliberale tankesæt, at han i krisedagene 1863 var en overbevist tilhænger af ministeriet Hall og aldeles enigt med dette i, at novemberforfatningen måtte underskrives og gennemføres. Dertil kom yderligere, at han nærede en aldeles afgjort modvilje mod tyskerne og ganske særligt mod Bismarck: »He appears to me in the light of a lying scoundrel who is trying to trick us all«, skrev Paget 19. nov. 1863 til sin engelske kollega i Berlin¹.

Da han samme dag skrev sin depesje til sin regering, havde han imidlertid haft den ubehagelige oplevelse 17. nov. at modtage et telegram fra denne, hvori Earl Russell bestemt udtalte som den engelske regerings opfattelse, at kong Christian IX helst burde udsætte sin underskrift på novemberforfatningen. Intet under, at Sir Augustus blev nervøs; telegrammet viste, at han befandt sig i fuldstændig uoverensstemmelse med sin regering. Slemt var det, at han i de foregående dage havde udtalt sig til forskellige betydende personligheder ud fra sin egen opfattelse; til David havde han søndag aften sagt, at efter hans private mening burde kongen underskrive; dette havde han mandag formiddag gentaget overfor den preussiske gesandt, Balan. Men værst var det, at han ud fra denne sin

¹ Hist. Tidsskr. 9. r. VI, 164.

forblindede tro på, at han hermed var i overensstemmelse med sin regering, hårdnakket havde nægtet at indhente en menings-tilkendegivelse fra denne. Hvilket held, at han dog på dette punkt havde givet efter for Davids henstilling; nu havde han fået at vide, hvor hans regering stod, og desuden var jo nu heldigvis det hele spørgsmål løst ved, at kongen onsdag d. 18. nov. havde underskrevet.

Da derfor Sir Augustus Paget 19. nov. satte sig til at skrive en depesje til sin regering om de sidste dages begivenheder, havde han mange omstændigheder at tage i betragtning. Først og fremmest måtte det skjules, at han selv i de foregående dage havde befundet sig i uoverensstemmelse med sin regering; på den anden side kunne han ikke undlade at give sin regering et fyldigt indtryk af, at hans, Pagets, mening om, hvad de politiske forhold i Danmark krævede, dog var så langt rigtigere, end hvad den mente derom. Dernæst var der Davids henvendelse. Den kunne ikke lades uomtalt, da den var et så vigtigt incident i dansk politik; men da den var så højst fortrolig, og en publicering af den kunne få så højst alvorlige følger for David, måtte Sir Augustus meddele sin regering den i en meget tilsløret form. Endelig måtte den engelske regering ikke få den formening, at Paget med vilje ikke havde søgt dens instruktion, eller at det var efter Davids opfordring, at han havde søgt den; heldigt derfor, at Balan var mødt op mandag formiddag, så at Paget kunne søge et motiv til sit telegram i indlednings-sætningen: »Prussia has remonstrated«¹.

Denne opfattelse af Pagets tankegang, således som Arup her har givet udtryk for den, kan næppe stå for en nærmere prøvelse. Telegrammet fra Russell d. 17. nov. kan ikke have haft den virkning på Paget, som Arup formoder. Han havde jo selv bedt om det d. 16., og det var ganske klart, at han regnede med, at den britiske regering nærmest måtte ønske, at kongen udsatte underskriften. »Hvis hendes majestæts regering er af den opfattelse, at kongen bør vente med underskriften, til det internationale spørgsmål er ordnet ved mægling, må jeg have

¹ Scandia III, 21 f.

instruks om at tale med det samme», havde han telegraferet. Den britiske regerings svar kan således ikke have været overraskende for Paget. Han havde jo næsten selv lagt den død i munden, som han fik til svar, og af det bekræftelsesbrev, der fulgte telegrammet den 17. nov. fra Russell, fremgår det tydeligt, at den britiske regering følger gesandstens forslag, og tillige, at den ikke vil insistere stærkt på rådet til den danske konge.

Dertil kommer, at Paget ikke, som Arup påstår, indtil han modtog telegrammet havde været i fuldstændig uoverensstemmelse med sin regering; han kan ikke have haft nogen forlindet tro på, at han ved som sin private mening at udtale, at kongen burde underskrive, var i overensstemmelse med sin regering.

Pagets holdning over for den preussiske gesandt har været fuldstændig korrekt. Efter sin egen beretning¹ afviste han at støtte den preussiske protest mod novemberforfatningen ved at opfordre kongen til at udsætte underskriften. Han ville ikke gøre det uden instruks fra sin regering. Ifølge Balans beretning var Paget »mindre tilbøjelig end nogensinde til at gøre noget af egen drift«. Balan fandt Pagets ytringer naive indtil grænsen af det absurde, bl. a. havde Paget hævdet, at det kom slet ikke an på, om den nye forfatning blev sanktioneret af kongen eller ikke, thi selv om han gjorde det, og hele sagen kom for kongressen, så kunne man jo gøre om igen, hvad der var gjort². Men trods disse udtalelser — gengivelsens korrekthed kan ikke nærmere efterprøves — gjorde Paget jo det af egen drift, at han den 16. nov. telegraferede til sin regering for at udbede sig instruks.

Da den østrigske gesandt henvendte sig til Paget mandag formiddag, udtalte han, at han vel skulle vogte sig for at give et råd, inden han blev spurgt, og at han var besluttet på intet at gøre, førend han havde modtaget udtrykkelig befaling fra sin regering, altså en fuldstændig korrekt holdning, som der ikke gøres skår i ved at han tillige stillede den østrigske gesandt

¹ Hist. Tidsskr. 9. r. VI, 241 ff.

² Ibid. 9. r. VI, 159.

det spørgsmål, som rummede hans egen vurdering: hvorledes man under den stemning af ophidselse, hvori det københavnske publikum befandt sig, kunne foreslå den nye konge i det første øjeblik, da han besteg tronen for at grunde et nyt dynasti, som endnu ikke havde rod i folket og snarere blev betragtet med mistillid, at udsætte sig for et åbent oprør, som han ikke havde magt til at byde trods? Som konstitutionel monark kunne han intet andet gøre end at bekræfte den lov, rigsrådet havde vedtaget¹.

Paget havde intet at skjule. Hans private udtalelser var tilstrækkelig tydeligt karakteriseret som sådanne til, at hans regering ikke kunne lægge ham dem til last, rent bortset fra at der næppe var udsigt til, at de kunne komme den for øre. Men Arup siger, at Paget søndag aften til David som sin private mening havde sagt, at kongen burde underskrive. Dette udsagn har Arup imidlertid taget fra Davids 1863-beretning, hvor samtalen ikke er henlagt til søndag aften, men til tirsdag aften eller onsdag morgen. Det er altså en kombination af 1874-beretningens tidsangivelser med 1863-beretningens indhold. På denne kombination kan der ikke bygges noget, så meget mindre som Paget i sit brev af den 19. nov. henlægger replikskiftet til samtalen onsdag formiddag, efter at han havde underrettet David om Russells svar. Men dertil kommer, at Paget i et andet brev til Earl Russell d. 19. nov. fortæller, at han, før han d. 17. modtog Russells telegram, var i forbindelse med Hall, for at få Hall til at tage ansvaret for udsættelsen af kongens underskrift på sine skuldre², altså en henvendelse, der ligger helt på linie med den instruks, Paget kort efter fik fra sin regering. Han har altså foretaget et skridt fuldstændig i overensstemmelse med den hovedretningslinie, han kort tid senere fik instruks om at følge. Dette officielle skridt må ved bedømmelsen af hans handlemåde veje tungere til end hans private udtalelser til diplomatiske kolleger.

Når man ser hvad Paget har foretaget sig i dagene 16.—17.

¹ Hist. Tidsskr. 9. r. VI, 168 og 171.

² Ibid. 9. r. VI, 246.

nov., synes der ikke at forekomme noget, der skulle skjules for regeringen i London, hverken af hensyn til ham selv eller af hensyn til David. Hans handlemåde har været fuldstændig korrekt. Og hvis han endelig skulle have sagt noget, der ikke var helt på linie med, hvad hans regering mente, så kunne han jo undskylde sig med, at han endnu ikke havde fået instruks.

Forholdet er imidlertid det meget ejendommelige, at *da* Paget havde fået instruks, udtalte han sig til danske politikere og embedsmænd i vendinger, der klart afveg fra, hvad han havde fået ordre til at sige fra London. Hans optræden *efter*, at han havde fået at vide, hvad Russell mente, kunne langt mere trænge til en forklaring og undskyldning end hans handlinger før dette tidspunkt. Den gav han i sine indberetninger til London med den virkningsfulde henvisning til, at der ville være udbrudt revolution i København, hvis Christian IX ikke havde skrevet under. Under indtryk af den voksende revolutionære stemning i København i løbet af tirsdagen den 17. nov. erkendte Paget, at det for kongen var en nødvendighed at skrive under hurtigst muligt, og det fortæller han uden forbehold til sin chef, idet han samtidig undskylder, at han ikke strikte har fulgt instruks. Han fik da ej heller nogen misbilligelse fra sin regering. Nøglen til forståelse af Pagets holdning er revolutionsfaren i København. I takt med de revolutionære tilbøjeligheders tiltagen er hans overbevisning om nødvendigheden af, at kongen måtte skrive under, vokset.

Det forekommer mig efter denne gennemgang af Pagets holdning ikke at være grundlag for Arups almindelige tvivl om pålideligheden af Pagets kronologi. Kun hvis der kan føres positivt bevis for, at Pagets kronologi er urigtig, kan man forkaste hans oplysninger til fordel for Davids 1874-beretning, der påviseligt indeholder alvorlige fejl, og som på grund af de 10 år, der er gået fra det tidspunkt, da begivenhederne fandt sted, og til beretningens udarbejdelse ikke i almindelighed kan fortjene nogen fortrinsret.

Arup forsøger på at føre et sådant bevis: trods Pagets forsøg på at tilsløre, at han ikke har været i forbindelse med David

for tirsdag formiddag, har Paget dog, efter Arups mening, ikke været forsigtig nok. Der er, siger han, et par træk i Pagets depesje, der tydeligt viser, at hans kronologi må være urigtig:

»Således har Paget i sin depesje en bemærkning, som han vil have fremsat i onsdagssamtalen, om arbejdet med at organisere en bevægelse for at gå til slottet og forlange stadfæstelse af forfatningen, som han kendte fra en af iscenesættelserne; sikkert er der her tale om København's kommunalstyres optog til det gule palæ om tirsdagen, og også denne bemærkning viser således hen til et tidligere tidspunkt end enten onsdag eller tirsdag nemlig til søndag aften den 15. nov.«¹.

Denne opfattelse forbyder imidlertid sig selv. Paget kan umuligt søndag aften ved 9-tiden, da meddelelsen om kongens død endnu ikke var almindelig kendt, have fået underretning af en borgerrepræsentant eller en anden om, at der forberedtes en demonstration over for Christian IX. Den første forudsætning for en sådan henvendelse må være, at borgerrepræsentanterne havde kendskab til Frederik VII.s død; det har de tidligst fået i løbet af søndag aften, altså omkring ved det tidspunkt, hvor Davids og Pagets samtale må have fundet sted, hvis 1874-beretningens opgivelse skal følges; men desuden måtte arrangørerne have tid til at tale sammen indbyrdes, inden de omtalte planerne for et fremmed lands gesandt.

Når Paget bruger vendingen »at der blev truffet forholdsregler til at organisere en bevægelse i en meget formidabel målestok for at gå til slottet« leder det ikke tanken hen på borgerrepræsentanternes henvendelse; de kom kørende i 24 kareter. De demonstrationer, Paget omtaler, er sikkert de samme, som den preussiske gesandt den 17. nov. telegraferede om til Berlin. Denne nævnte først, at Christian IX havde svaret undvigende og opsættende til Københavnsmagistratens adresse om sanktion, og dernæst at der forberedtes store massedemonstrationer, som kongen næppe længe ville modstå². Det må være disse, der

¹ Scandia III, 26 f.

² Hist. Tidsskr. 9. r. VI, 162.

er tænkt på. Erik Møller har i sin bog »Skandinavisk Stræben og svensk Politik omkring 1860« nærmere gjort rede for, hvilke kredse i København der arbejdede for en revolution, hvorved Carl XV eller prins Oscar kunne blive dansk konge. Det må være inden for disse kredse, at de store demonstrationer er blevet planlagt¹.

Det andet holdepunkt for Arups opfattelse — og der er kun disse to — er af samme svage karakter. Arup siger: »I sin beretning om, at han (Paget) i den første samtale tirsdag morgen fremsatte den tanke for David, at det måske kunne lykkes at bevæge Hall til at tage ansvaret for, at kongen udsatte sin underskrift, indskyder han, at David hertil svarede, at kongen ikke havde gjort en sådan henstilling til Hall. Denne bemærkning af Paget er prof. Friis højst ubekvem, fordi han naturligvis som alle andre ved, at denne tanke må kong Christian IX allerede søndag aften have fremsat over for konseilspræsidenten og derefter gentagne gange senere inden tirsdag formiddag. Men selve denne alvorlige kronologiske fejl foranlediger dog kun professor Friis til i en note at forsøge en anstrengt bortforklaring af bemærkningen, der naturligvis hører hjemme i den samtale, der blev ført søndag aften den 15. nov.«².

Arups opfattelse støder imidlertid på den afgørende vanskelighed, at kongen søndag aften først talte med Hall efter, at han havde talt med David, det fremgår både af Davids 1863- og 1874-beretning. Denne kan derfor ikke i en samtale med Paget samme aften give udtryk for, hvad kongen har sagt eller ikke sagt til Hall. Det kan han tidligst erfare mandag morgen.

Dertil kommer, at Arup i sin gengivelse af Pagets tankegang forenkler den en smule. I almindelighed har kongen formentlig søgt at bevæge Hall til at tage ansvaret for sit ønske om at udskyde sin underskrift på sig; men Pagets tankegang er lidt mere speciel. Han bruger følgende vending i brevet af 19. nov. 1863 til John Russell³.

¹ S. 320—325.

² Scandia III, 26.

³ Hist. Tidsskr. 9. r. VI, 142 sml. s. 240.

»Det kunne være muligt, at hvis H. M. appellerede til Halls patriotisme og hengivenhed og forklarede ham, at han ikke havde til hensigt fuldstændig at afslå at underskrive, men blot at udsætte det, indtil forhandlingerne om de internationale spørgsmål var ordnede, at Hall så ville tage ansvaret på sig over for rigsrådet og landet for en midlertidig udsættelse af forholdsreglen«. Tidligere var der tale om en udsættelse, indtil man kendte resultatet af de pågående forhandlinger i Frankfurt¹, nu er der tale om en udsættelse til en international konference kunne have fundet sted.

Det er denne ganske specielle udformning af tanken, som David hævder, kongen ikke har foreslået Hall, og som David mener, Hall ikke kunne gå ind på. En bekræftelse på, at der er tale om denne særlige udformning af tanken, har man dels i Kriegers dagbøger², hvor der under den 17. nov. noteres, at kongen sagde til Hall, at denne, når han ville, godt kunne skaffe en rigsrådsbeslutning, hvorved kongen fik udsættelse med stadfæstelsen til efter kongressen, og dels i den henvendelse, Paget rettede til Hall tirsdag formiddag den 17., hvor han fremsatte forslag om, at Hall skulle tage ansvaret på sig.

Det er således ikke lykkedes Arup at føre bevis for, at Pagets kronologi er urigtig. Det forekommer mig derfor hævet over enhver tvivl, at Pagets brev som kilde må have fortrinnet frem for Davids 1874-beretning, der er skrevet 10 år senere, og som rummer en del indlysende fejl, og frem for Davids 1863-beretning, der er tendensløs. Det er en konsekvens heraf, at man ikke kan opretholde 1874-beretningens meddelelse om, at David har været hos Paget søndag aften. Det er ikke udelukket, at han har været der, men efterretningen er ikke bekræftet af Pagets brev, og jeg mener, at man må stille sig meget skeptisk over for 1874-beretningens meddelelse.

Pagets kronologi må være den rigtigste; og den må lægges til grund ved fortolkningen af Davids og Christian IX.s bestræbelser i dagene 15.—18. nov. 1863.

¹ Den svenske gesandt Hamiltons referat af en samtale med Paget 15.11.1863. (Hist. Tidsskr. 9. r. VI. 156).

² II, 343.

Dauids meddelelse til kongen om resultatet af samtalen med Paget.

Forinden der gøres et forsøg på at fortolke begivenhederne 15.—18. nov. 1863 på grundlag af kronologien i Pagets brev, er der et enkelt punkt, der må drøftes. Det fremgår af Pagets brev af 19. nov., at David har fået efterretningen om John Russells svar så tidligt, at han kunne nå at underrette kongen om det, inden statsrådsmødet den 18. nov. om eftermiddagen, men der findes intet bevis for, at David *har* underrettet kongen om samtalen med Paget onsdag formiddag d. 18. før statsrådsmødet¹. Men uanset om David nåede at give kongen efterretning eller ikke, havde Christian IX, da statsrådet begyndte, den 18. kendskab til Russells svar. Da Paget fik Russells telegram d. 17. om eftermiddagen, meddelte Paget straks dets indhold til Hall², der gengav det over for kongen³. Men rigtignok afveg gengivelsen noget fra indholdet af Russells telegram og meget væsentlig fra den besked, David ifølge sin 1863-beretning gav kongen torsdag d. 19. nov.

Telegrammet fra Russell lød i oversættelse:

¹ Der er i 1874-beretningen en skildring af, hvorledes David mandag morgen d. 16. af Paget fik Russells svar, der gik ud på, at kongen skulle vinde tid. Med dette svar gik han til kongen, hvem han mødte på den lille trappe, der førte til hans private værelser. David gav ham det der, da han ilede med at komme til Christiansborg slot, hvor proklameringen skulle ske. Som Arup har gjort opmærksom på, kan David umuligt have overrakt kongen Russells svar mandag formiddag d. 16., da svaret først kom tirsdag d. 17. (Scandia I, 137). Der er yderligere den vanskelighed, at der før proklameringen den 16. nov. var statsråd kl. 10; kongen kan næppe have været hjemme i det gule palæ mellem statsrådet og proklameringen (Hist. Tidsskr. 9. r. VI, 145). Det er derfor ret usandsynligt, som Arup mener, at David faktisk har mødt kongen på den trappe til hans privatværelse d. 16. nov. før kl. 10, men det er fristende at henlægge hele episoden, der så tydeligt bærer oplevelsens præg, til onsdag formiddag d. 18., således at forstå, at David skynder sig med at aflevere Russells svar på et tidspunkt, da kongen har travlt med at komme, ikke til statsrådet for proklameringen den 16., men til statsrådet d. 18. Hvor rimelig end denne løsning kan synes, skal den ikke gives ud for mere end gætværk.

² Hist. Tidsskr. 9. r. VI, 246.

³ Ibid. 9. r. VI, 173.

»Hendes majestæts regering er meget utilbojelig til at indblende sig i sagen vedrørende den nye danske forfatning, men hvis kongen ønsker, mæglingen skal blive virkningsfuld, måtte han vente med at undertegne, indtil det internationale spørgsmål er ordnet«¹.

Paget skrev til John Russell den 19. nov., at han havde gengivet indholdet til Hall med disse vendinger: »skont hendes majestæts regering var uvillig til at blande sig i sagen m. h. t. den dansk-slesvigske forfatning, var den ikke desto mindre af den mening, at der ville blive en bedre chance for, at den internationale forhandling kunne blive virkningsfuld, hvis kongen ville udsætte sin underskrift til den var afsluttet«².

I statsrådet den 18. nov. udtalte Hall, »at han fra den henværende engelske gesandt havde modtaget den mundtlige ytring, at han fra sin regering havde fået et telegram, der gik ud på, at man fra engelsk side ikke kunne indlade sig på nogen udtalelse med hensyn til de indre forhold i Danmark, navnlig hvad forfatningssagen angik, men at man måtte ønske, at der intet skete, som kunne virke forstyrrende ind på en fredelig mediation«. Det behøver ikke nogen nærmere påpegning, at den engelske regerings utilbojelighed til indblanding, af Hall betones stærkere end egentlig berettiget efter telegrammets ordlyd, ej heller at Pagets gengivelse betyder en afsvækkelse.

David har gengivet indholdet af Russells svar forskelligt i de to beretninger. I 1874-beretningen siger han kort, at det gik ud på, at kongen skulle søge at vinde tid. I 1863-beretningen: »Jeg har grund til at antage, at min regering ikke ville have frarådet H. M. under de nuværende omstændigheder at underskrive, ifald den havde været opfordret til at give H. M. sin anskuelse tilkjende«.

Det, David i 1863-beretningen hævder at have sagt, er

¹ Hist. Tidsskr. 9. r. VI. 236.

² Ibid. 9. r. VI. 246.

³ Statsraadets Forhandlinger om Danmarks Udenrigspolitik 1863—79, 22.

imidlertid mere et referat af, hvad Paget og han under samtalen var endt med, end nogen korrekt gengivelse af det engelske telegram, og endnu fjernere fra originalen end Halls afsvækkede gengivelse. Der er imidlertid en vis sandsynlighed for, at David faktisk har udgivet Pagets opfattelse som den engelske regerings, thi David fortæller i sin 1863-beretning, at meddelelsen var kongen både uventet og kærkommen. Efter at Christian IX havde fået kendskab til Russells telegram gennem Halls gengivelse, måtte Davids udlægning naturligvis være kongen uventet. Så kortfattet som David gengiver meddelelsen i 1874-beretningen, der er mere i overensstemmelse med det faktiske indhold af Russells telegram, kan David imidlertid ikke have gjort rede for sagen over for kongen. Han må under alle omstændigheder have omtalt Pagets egen vurdering af situationen, og det er naturligt, at han har lagt særlig vægt på den.

For det følgende er det afgørende imidlertid, at man sikkert kan regne med, at kongen ved statsrådets begyndelse den 18. nov. 1863 kendte indholdet af Russells telegram, omend i afsvækket form.

Formålet med Davids henvendelse til Paget.

På grundlag af kronologien i Pagets brev, på grundlag af meddelelser i Davids beretninger, for så vidt de er overensstemmende gengivet begge steder, og intet iøvrigt taler imod eller de er bekræftet af andre kilder, og på grundlag af statsrådsforhandlingerne, skal der gøres et forsøg på at vurdere formålet med Davids aktion; hvad har han og kongen villet opnå ved henvendelsen til Paget?

Friis er kommet til det resultat, at David kun foretog en ganske almindelig og uangribelig »sondering«¹; det er en naturlig konsekvens af, at Friis anerkender Davids 1863-beretning som i hovedsagen korrekt.

Arup derimod mener, at det kernepunkt, det hovedemne,

¹ Hist. Tidsskr. 9. r. VI. 152.

hvorom Davids beretninger samler sig, er ønsket om ministeriet Halls fjernelse; det skal have været en skuffelse for David, at kongen ikke allerede den 15. nov. havde henvendt sig til nye mænd; men David skal alligevel have ment »at ministeriets demission lod sig fremkalde ved, at kongen nægtede underskrift på novemberforfatningen. Derfor var han så villig til at bringe kongens forespørgsel til den engelske gesandt; han var overbevist om, at Russell ville råde kongen til ikke at underskrive, hvad også var rigtigt. Men atter følte han sig skuffet, ja næsten svigtet, da kongen alligevel underskriver«¹.

Den opfattelse, som Arup her gør gældende, kan jeg ikke føle mig overbevist af; det står alt for tydeligt i 1874-beretningen, at David indså det umulige i at danne et nyt ministerium til afløsning af ministeriet Hall, og han siger i denne beretning: »Jeg har aldrig bebrejdet ministeriet, at det handlede, som det gjorde, eller kongen, at han gav sit løfte uden at søge at vinde tid«, og videre »jeg tror heller ikke, at et andet ministerium ville have kunnet undgå at tilråde kongen at stadfæste forfatningen. Omstændighederne gjorde det til en nødvendighed«, og ifølge 1863-beretningen siger han, at han tvivlede meget på, at det var muligt at danne et nyt ministerium. På dette punkt er der overensstemmelse mellem Davids to beretninger. Hvis David tilsigtede et ministerskifte, måtte den første forudsætning være, at der fandtes personer, der ville påtage sig ansvaret for at danne et nyt ministerium; men hverken Bluhme, David eller Andræ, som kongen rådførte sig med, ville påtage sig at danne ministerium. Når der ikke fandtes nye mænd, der ville afløse Hall, kunne et råd fra den engelske regering derfor ikke have større betydning m. h. t. et eventuelt ministerskifte.

Det forekommer mig langt mere sandsynligt, at Davids henvendelse til Paget er blevet besluttet, efter at Christian IX har indset, at det var umuligt at få et nyt ministerium. Han kunne ikke selv overbevise Hall og dennes kolleger om, at det var forkert at sætte novemberforfatningen i kraft. Men et engelsk råd om, at kongen ikke burde underskrive kunne måske gøre ind-

¹ Scandia I, 160.

tryk på Hall og hans ministerkolleger og få dem til at udsætte forfatningens ikrafttræden. At man ventede noget sådant af kongen og hans rådgivere, ser man af Kriegers dagbogsoptegnelse for den 17. nov. Han omtaler her, at Bluhme og David efter nogles påstand rådede kongen til at trække tiden ud. »Man vil vel forsøge at tilvejebringe et diplomatisk tryk«. Krieger har utvivlsomt hermed, uden anelse om de forhandlinger der førtes, gættet kongens og Davids egentlige hensigt.

Denne opfattelse bestyrkes ved Christian IX.s udtalelser på statsrådsmøderne den 16. og 18. nov., de eneste endnu kendte udtalelser fra denne hovedperson i dramaet. Den 16. nov. fremhævede kongen det som noget betydningsfuldt at erfare, hvad Frankrig og England mente om forfatningen; men han blev afvist af Hall. Den 16. om aftenen havde han som det fremgår både af 1863-beretningen og Pagets brev en sammenkomst med David, og netop Halls afvisende holdning over for tanken om at spørge England og Frankrig, kan opfattes som motivering for, at David påtager sig at spørge Sir Augustus. Ved statsrådsmødet den 18. nov. tog kongen spørgsmålet op igen. Udgangspunktet var nu, at Hall for kongen havde refereret Russells instruks til Paget, som Paget straks havde ladet gå videre til Hall, og som Hall ifølge statsrådsprotokollen gengav med ordene »at man fra engelsk side ikke kunne indlade sig på nogen udtalelse med hensyn til de indre forhold i Danmark, navnlig hvad forfatningssagen angik, men at man måtte ønske, at der intet skete, som kunne virke forstyrrende ind på en fredelig mediation«.

Kongen greb straks denne udtalelse, som han sandsynligvis har opfattet som et resultat af Davids henvendelse til Paget, idet han bemærkede, at dette forekom ham som et vink til os fra England, at vi skulle være varsomme med gennemførelsen af den nye forfatning; Hall derimod mente, at man ikke skulle tillægge en sådan udtalelse vægt. Kongen kunne dog ikke andet end anse de ytringer, som nu var kommet fra England for »sær vigtige«, og han syntes, som han før bemærkede, at de var ligesom et vink med hensyn til forfatningsudkastet. Det var kon-

gens sidste forsøg på at slippe for at skrive under; han kunne imidlertid ikke trænge igennem med sit syn og skrev så under.

Efter kongens bemærkninger må man opfatte forholdet således, at han og David har tilstræbt at fremkalde et engelsk råd til regeringen om, at forfatningen ikke burde sættes i kraft, at de har forsøgt at tilvejebringe et diplomatisk tryk. Det er det David i 1863-beretningen vil skjule. Kongen og David havde uden om kongens ansvarlige rådgivere rettet en henvendelse til en fremmed magt for at opnå, at denne lagde pres på ministeriet, således at det kunne bevæges til at slå ind på den af kongen ønskede politik. Det var en ukonstitutionel fremgangsmåde, som der var grund til at dække over; og David har ikke været stolt ved situationen; stemningen i byen var efter talrige samstemmende vidnesbyrd sådan, at der kunne frygtes en revolution, hvis kongen ikke skrev under. Derfor blev David lettet, da Paget under det samme indtryk af den truende revolution i samtalen d. 18. nov. om formiddagen gav sin egen opfattelse afgørende vægt frem for den britiske regerings.

Hvis David havde rådet kongen til at søge dannet et nyt ministerium kunne der derimod ikke lægges David noget til last. Kongens ret til frit at vælge sine ministre var jo anerkendt, men Christian IX kunne blot ikke få andre i den givne situation.

Davids formål med den urigtige beretning af 1863.

Endelig er der så spørgsmålet: Hvorfor udarbejdede David sit defensorat for kongen den 2. dec. 1863?

For Friis er det ikke noget større problem, da han ikke anser 1863-betænkningen for urigtig. Han formoder, at David kan have spurgt sig selv: »Hvad vil dommen over mig blive, når ulykkerne styrter ind over landet, og man engang spørger, hvorledes har David rådet sin kongelige herre og ven? Vil man da dømme mig hårdt, fordi jeg ikke uden vaklen trods alt frarådede ham at give den skæbnesvangre underskrift«, altså at eftertiden

vil bebrejde ham, at han ikke i kraftigere vendinger rådede kongen fra at skrive under¹.

Arup skyder Davids egen motivering, at han ville nedslå de uforskammede rygter om kongen til side². Han mener at det sande motiv til Davids urigtige 1863-beretning har været »i modstrid med sandheden på alle måder at tilsløre og afgive bevis imod, at David har haft det allermindste at gøre med nogen bestræbelse for at styrte ministeriet Hall«³, og han hævder at David, da han udarbejdede sin urigtige redegørelse, må have tænkt sig muligheden af en læser, der kunne have en levende interesse og måske pligt til at bringe på det rene, om han havde hørt til dem, der havde konspireret for at hidføre ministeriet Halls fald. »Når hans papirer i et sådant tilfælde beslaglagdes af en undersøgelseskommission, ville denne blandt dem finde denne redelige samtidige beretning, der var nedskrevet alene af historisk interesse og indignation over udsprede løgnagtige rygter. Det fik så komme til en prøve, om kommissionen kunne komme bag ved den«⁴.

I den senere artikel fastholder Arup med stor styrke, at David har villet lave sig et alibi overfor en revolutionær undersøgelseskommission.⁵

Denne opfattelse bygger på en meget dristig og næppe holdbar konstruktion, som giver en højst usandsynlig forklaring på Davids handlemåde. At David den 17. og 18. nov. har handlet under indtryk af frygten for en revolutionær rejsning i København, kan der ikke være tvivl om både efter hans egne og Pagets udtalelser, men hvad kunne han frygte af en revolution, hvorved Christian IX blev styrtet? Hans henvendelse til Paget kan, som det nærmere er påvist i det foregående, ikke have haft nogen forbindelse med ønsket om at styrte Hall; og den kan næppe i sig selv have været strafbar, som Arup vil hævde⁶.

¹ Hist. Tidsskr. 9. r. VI, 193.

² Scandia I, 159.

³ Ibid. I, 161.

⁴ Ibid. I, 162.

⁵ Ibid. III, 35.

⁶ Ibid. III, 37 ff.

Det forekommer mig meget mere nærliggende at søge årsagen til, at David har så travlt med at bagatellisere sin henvendelse til Paget og derfor i sin 1863-beretning giver urigtige oplysninger i hans egne ord: han ville »tilintetgøre det udsprede uforskammede rygte, at kongen først havde underskrevet efter at have spurgt det engelske hof, hvad han skulle gjøre«. For at tilintetgøre dette rygte, der altså ikke var noget rygte og følgelig dårligt kan kaldes uforskammet, — tværtimod rummede det den kerne af sandhed, at kongen vitterligt var blevet enig med David om, at spørge den engelske gesandt — har David udarbejdet sin urigtige beretning af 1863. Det er mere et forsvarsskrift for Christian IX end for ham selv, og Christian IX kunne i vinteren 1863—64 have alt forsvar behov. Der er ingen grund til at tro, at Davids skrift var udarbejdet for i tilfælde af en revolution at falde i en undersøgelseskommissions hænder; det kunne bruges på mangfoldige måder, danne grundlag for en artikel i bladene, hvis sagen ved en indiskretion kom frem, eller bruges som basis for en tale i rigsrådet, hvis spørgsmålet skulle blive bragt på bane der. Alene det forhold, at David ikke fortæller sandheden om de begivenheder, han ville belyse, kan motivere at han prøver på at nedfælde sine tanker på papiret for at se, hvor overbevisende hans alibi for Christian IX kunne blive.

Sammenfatning.

Sammenfattende kan begivenhederne 15.—18. nov. 1863 fremstilles således:

Da Christian IX havde fået efterretning om Frederik VII.s død sendte han sent søndag eftermiddag d. 15. nov. bud efter C. N. David om at komme kl. 7. Kongen og David drøftede den politiske situation. De var enige om, at det var umuligt at få dannet et nyt ministerium; først og fremmest måtte Christian IX derfor søge at vinde tid. Senere på aftenen modtog Christian IX konseilspræsidenten, Hall.

Næste morgen, mandag d. 16. nov. havde kongen en kort samtale med David og fortalte ham, at Hall havde fundet det

meget naturligt, at han ønskede en kortere betænkningstid. Om formiddagen d. 16. holdt kongen sit første statsråd, hvor kongen ønskede spørgsmålet med hensyn til underskriften på den nye forfatning udskudt nogle dage. Hall ønskede, at sagen snart blev afgjort, men fandt dog, at der var naturlig grund til ikke at træffe afgørelse med det samme.

Christian IX ville gerne have regeringen til at undersøge, hvad Frankrig og England tænkte om forfatningsudkastet.

Hall svarede, at hvis man direkte spurgte, hvad de to magter mente om forfatningsudkastet, ville man sikkert få det svar, at de ikke kunne indlade sig på at bedømme det, og det ville efter Halls mening være misligt at give fremmede kabinetter lejlighed til at udtale sig om et sådant rent indre anliggende. Ville man spørge, om det var rigtigt at gennemføre den nye forfatning, var de nødt til at sige, at vi helst ikke måtte gøre noget skridt, som kunne fremkalde vanskeligheder og konflikter, men at spørge og så siden handle anderledes, end de sagde, gik ikke an.

Kongen tog ikke derefter spørgsmålet op igen. Men mandag aften havde han en ny samtale med David, hvor kongen og David blev enige om, at David skulle gå til den engelske gesandt og spørge, om denne havde nogen instruktion fra sin regering, som burde have vægt for hans majestæts afgørelse m. h. t. at undertegne den nye forfatning; og hvis han ikke havde nogen instruks, hvad Pagets egen mening da var. Det gjorde David tirsdag formiddag den 17.

Paget havde på dette tidspunkt endnu ikke nogen instruks, men han havde dagen i forvejen som følge af en henvendelse fra den preussiske gesandt, der havde opfordret ham til at advare den danske regering imod at lade kongen skrive under på forfatningen, telegraferet efter instruks. Han lovede David, hvis han hørte noget, da at sende bud til ham.

Samme eftermiddag fik Paget telegram fra John Russell, at den engelske regering nødigt ville udtale sig, men hvis den internationale mægling skulle blive virksomhedsfuld, var det bedst, at kongen udsatte sin underskrift til det internationale spørgs-

mål var ordnet. Indholdet af dette telegram meddelte Paget straks til Hall, der i afsvækket skikkelse refererede det for kongen. Denne måtte opfatte det som resultatet af Davids henvendelse til Paget.

Imens var uroen i København tiltagende, der blev planlagt store massedemonstrationer med det formål at tvinge kongen til at skrive under. Både Paget og David blev under indtryk af den voksende uro i København overbevist om, at kongen nu måtte skrive under, og David blev derfor nervøs for, at det råd, der eventuelt kunne komme fra London om, at kongen burde udsætte underskriften, kunne have en så kategorisk form, at det ville vanskeliggøre situationen for Christian IX.

Onsdag formiddag d. 18. nov. meddelte Paget David indholdet af telegrammet fra John Russell. Udtalelsens vage udformning, der gjorde det let at undlade at følge rådet, følte befriende af David, og han og Paget var enige om, at kongen burde skrive under. Efter alt at dømme er David, der næppe kunne vide, at kongen gennem Hall var underrettet om telegrammets indhold, ilet til kongen med det. Men uanset om David har nået kongen inden statsrådsmødet onsdag d. 18. om eftermiddagen eller ikke, har kongen søgt at udnytte telegrammet fra John Russell til at opnå udsættelse m. h. t. at skrive under på forfatningen. Kongen indledede mødet med at spørge, om der var kommet efterretninger af nogen betydning fra udlandet. Hall nævnte, at den engelske gesandt mundtligt havde meddelt ham, at han havde fået et telegram om, at man fra engelsk side ikke kunne indlade sig på nogen udtalelse m. h. t. de indre forhold i Danmark, navnlig hvad forfatningssagen angik, men at man måtte ønske, at der intet skete, som kunne virke forstyrrende ind på en fredelig mediation.

Kongen bemærkede, at det forekom ham som et vink til os fra England, at vi skulle være varsomme med gennemførelsen af den nye forfatning. Hall mente ikke man kunne lægge stor vægt på den slags ytringer, men kongen kunne dog ikke andet end anse de ytringer, der var kommet fra England, for vigtige, og han opfattede dem som et vink m. h. t. forfatningsudkastet.

Kongen udviklede nærmere sin betænkelighed, men ingen af hans argumenter gjorde indtryk på ministrene. Russells udtalelse havde ikke været så kategorisk, som han sandsynligvis havde ventet den, og Hall havde yderligere gengivet udtalelsen svagere, end den var. Der var således intet fast holdepunkt for kongen. Han kunne ikke overbevise sit ministerium om, at det var forkert af ham at bekræfte novemberforfatningen; han kunne ikke få noget nyt ministerium, og der var en voksende revolutionær bevægelse i København. Hvis han ville redde den trone, han lige havde overtaget, var der intet andet valg for ham end at skrive under, selv med risiko for at miste hertugdømmerne.

Det forsøg han og David havde gjort på ved Englands mellemkomst at opnå udsættelse med underskriften var mislykkedes, og under indtryk af bevægelsen i København var David glad for, at der ikke kom mere ud af dette lille mellem-spil, men uviljen imod Christian IX var stadig påfaldende; faren for en revolution ikke overvundet; rygter om, at Christian IX først havde spurgt det engelske hof, hvad han skulle gøre, tjente ikke til at styrke kongens position, og da David følte, at det, han havde været med til, var politisk angribeligt, hvis kongens modstandere fik fat i det, har han i sin beretning af 1863 konstrueret et forsvar for Christian IX. Hvad han end har villet bruge det til, kan det ikke holde for den historiske kritik. På dette punkt har Arup fået ret; men dette forhold kan, som det her er forsøgt at godtgøre, ikke bære hans dristige konstruktioner; hverken den opfattelse, at Hall var primus motor i en revolutionær skandinavistisk politik, eller at David havde søgt at styrte ministeriet Hall, eller at David ved sin henvendelse til Sir Augustus Paget havde begået en forbrydelse, der kunne pådrage ham straf efter Danske Lovs bestemmelser. I den sammenhæng som sagen her er set, får man indtryk af, at Christian IX var langt ivrigere for at finde en udvej for at undgå at underskrive novemberforfatningen end David. Der stod rigtignok også betydeligt mere på spil for kongen end for David.

	Davids beretning 1874	Pagets brev 19/11 1863	Davids beretning 1863	Andre kilder
Søndag aften 7-9.	Samtale I kongen-David. Hvad mener Russell?		Samtale I kongen-David. Kongen bør vinde tid.	
Søndag aften efter 9.	Samtale I David-Paget. P. lover at telegrafere til Russell.			
Mandag morgen.	Samtale II David-Paget. Russell raader kongen at vinde tid.		Samtale II kongen-David. Indhold oplyses ikke.	
Mandag form. for 10.	Samtale II David-kongen. David bringer svar fra Paget.			Statsraad. Kongen: hvad raader Engl. og Frankrig. Hall afviser at spørge.
Mandag kl. 10.				Paget telegraferer efter instruks.
Mandag efterm.				
Mandag aften.		Samtale David-kongen.	Samtale III ? kongen-David. Indhold ikke oplyst.	
Tirsdag form.		Samtale I David-Paget. D.: Hvad mener Russell, hvad mener Paget. P.: endnu ikke instruks fra Russell. P.: F all bør tage an-		Samtale Paget-Hall. P.: Hall bør tage ansvar for udsættelse. Hall vil ikke.

C. N. Davids Optegnelser af 2. December 1863.

Da det, om ikke for, saa dog efter min Dod vil komme paa Omtale, om og hvorvidt jeg har tilraadet eller fraraadet min kongelige Herre og jeg kan tilføje: Ven, Christian 9., at underskrive Forfatningsloven af 18. f. M., saa vil jeg optegne, medens alt endnu er mig i frisk Minde, hvad der i de skjebnesvangre Dage er passeret mellem H. M. og mig.

Efter at jeg i flere Dage havde været upasselig, og navnlig siden Lørdag Middag holdt mig hjemme, modtog jeg Søndag Eftermiddag [den 15. November] Kl. 5 $\frac{1}{2}$ en Billet saa lydende: »Tør jeg vente Dem, gode Conferenceraad, iaften Kl. 7 hos mig? Deres meget hengivne Christian«.

Da jeg til den bestemte Tid indfandt mig paa Palaiet, modtog jeg Ordre til at gaae ind i »Prindsens« Værelse og der at vente paa ham, da han var gaaet til Landgreven¹. Nogle Øieblikke derefter kom Prindsen virkelig ogsaa, og fortalte mig, synligen bevæget, at han havde modtaget et Telegram, at Frederik VII var død. At vi i Samtalen strax kom ind paa Spørgsmaalet om Stadfæstelsen af den af Rigsraadet vedtagne Fælledsforfatning, var naturligt. Jeg bemærkede imidlertid, at da dette var en Regeringshandling, kunde der før Øieblikket slet ikke være Tale herom. Det, der nærmest forelaae, var at tiltræde Regjeringen, som forudsatte, at Kongen gav sin edelige Forsikring om at opretholde Grundloven af 2. Octbr. 1855. Dette forudsatte jeg, at Kongen vilde gøre — men hermed var det ogsaa givet, at Deres Kongelige Høihed* vilde have Betænkningstid til at overveie det næste høist vigtige Skridt, som skulde gjøres. Med Hensyn til dette, dristede jeg mig ikke i dette Øieblik at give et bestemt Raad. Meget var at overveie og at tage Hensyn til; paa den ene Side Stemningen i Kongeriget, paa den anden Side Stemningen i Hertugdømmerne og hvorledes man der vilde stille sig med Hen-

* Det er denne Benævnelse, som jeg brugte hele Aftenen under vor Samtale paa en Maade efter hans egen Befaling, thi da Grev Holck² — et Quarteerstid efter at jeg var kommet, — i et Ærende fra Landgreven, som Pr. Christian ikke havde truffet om Eftermiddagen, kom til ham og tiltalte ham: Deres Majestæt, sagde han: »Den Titel tilkommer mig først, naar jeg har besvoret Grundloven og er proklameret«.

¹ Landgrev Vilhelm af Hessen (1787—1867), Dronning Louises Fader.

² Kammerherre Grev Valdemar v. Holck, Kavalier hos Landgrev Vilhelm af Hessen.

syn til Successionen, ligesom det ogsaa maatte opklare sig, hvorledes Stormagterne betragtede Forfatningsspørgsmaalet, — men i saa Henseende var det af største Vigtighed, at der levedes Tid til at fatte den endelige Beslutning, der ialfald var uadskillelig med Spørgsmaalet, om det var muligt at danne et andet Ministerium end det nuværende, der var identificeret med den nye Fælledsforfatnings Stadfæstelse. Herom tvivlede jeg i høi Grad, men ikke desto mindre maatte jeg tilraade D. K. H., til hvilken Bestemmelse De end maatte troe at komme, ikke at overile Dem, men at paastaae, at der maatte gives Dem Tid til at overlægge denne saa høist vigtige Sag. Enig i, at Dannelsen af et nyt Ministerium vilde støde paa uovervindelige Hindringer, maatte det ogsaa erkjendes, at der for Øieblikket ikke kunde tænkes paa Andet end at faae det nuværende Ministerium til at erkjende, at Tronfølgeren ikke blot var i sin fulde Ret, men ogsaa at det kun var en ham paaliggende Pligt, naar han forlangte Betænkningstid for at overlægge det første saa høist vigtige Skridt, som han har at gjøre, efterat have bestegit Tronen . . .

Klokken 9 om Aften forlod jeg Kongen, da Landgreven kom til H. M. for at lykønske ham, og da han endnu samme Aften ventede Conseilspræsidenten . . .

Den næste Morgen [den 16. November], da jeg paa hans Befaling var mødt, havde jeg en ganske kort Samtale med ham, i hvilken han kun meddelte mig, at Minister Hall havde fundet det meget naturligt, at Kongen forlangte Betænkningstid. Han bad mig at komme til sig senere paa Dagen.

Hyldningen fandt som bekjendt Sted Kl. 12, og jeg havde ikke blot ved det, som passerede udenfor Slottet, og ved hvad jeg ellers erfarede om Stemningen, Leilighed til at sætte mig ind i Situationen, men en Samtale, som jeg havde paa Slottet med Etatsraad Crone¹, gjorde mig denne end mere anskuelig. Denne iltre Skandinav henvendte sig nemlig til mig, »som han vidste havde megen Indflydelse hos Kongen«, for, »at faae ham til at underskrive Forfatningen strax«. Paa min Bemærkning, »at H. M. jo allerede havde underskrevet Forfatningen, i Kraft af hvilken han nu tiltræder Regjeringen«, svarede Etatsraaden, ja det vidste han, men »han (Kongen) maae ogsaa underskrive Fælledsforfatningen for Danmark-Slesvig idag«. Jeg indvendte her imod, at en saadan Ilfærdighed vilde ialfald være et slet Omen for den tilkommende Konges Besindighed, og at jeg umueligt kunde troe, at han, til hvilken Beslutning han end kom, vilde fatte

¹ Vilhelm Christoffer Crone var Politidirektor i Kobenhavn.

den uden det modneste Overlæg. At Prinds Christian ikke kunde have bivaanet Geheimestatsraadsmoderne, i hvilke den nye Forfatning var debatteret, ifald den overhovedet ikke var blevet til blot i Ministerconferentser, var en Indvending mod »Folkets» paaberaabte Utaalmodighed, som Etatsraaden haanligen afviste, medens han søgte at gjøre gjeldende, at Kongen maatte skynde sig med at underskrive, da Ingen ellers kunde indestaae for Stadens Fred og Rolighed. Da jeg havde udtalt den Formening, at det ikke blot kunde, men skulde han (Crone), afbrød han Samtalen.

Ad andre Veie var det blevet mig klart, hvorledes ikke blot Mistillid mod det nye Kongehuus blev vakt og næret, men at ogsaa virkelig forbryderiske Planer vare udrugede, hvis Udførelse under den herskende exalterede Stemning ikke kunde ansees for en Umulighed. Under Indtrykket af hvad jeg saaledes i Dagens Løb var kommet til Kundskab om, gik jeg om Aftenen [den 16. November] til Kongen. Jeg viste H. M. Faren ved at nægte at underskrive Fælledsforfatningen, der paa en Maade forelaae som fait accompli, men fordulgte heller ikke paa den anden Side, at en kgl. Stadfæstelse af denne, der endnu i høiere Grad end Kundgørelsen af 30. Marts ikke blot vilde blive betragtet som en Opgivelse af Overeenskomsten, hvorefter, idetmindste i Tiden, Londonertractaten var bleven afsluttet, men ogsaa virkelig var det, kunde medføre de farligste Complicationer med Ulandet. Mit Raad var derfor at søge at forhale Underskriften, indtil det laae klarere for, hvorledes Ulandet betragtede hans factiske Tronbestigelse, eller idetmindste indtil man fra Holsteen havde Underretning om, hvad der rørte sig der i Anledning af hans Succession. Efter at have hørt opmærksom paa mig, rakte Kongen mig Haanden og sagde: »De vil ikke bryde Staven over mig, ifald jeg underskriver».

Det var mig fra dette Øjeblik klart, at Kongen allerede den næste Dag vilde stadfæste Forfatningen, hvilket ogsaa skete den næste Morgen (Onsdag d. 18.). Imidlertid havde en Ven af mig besøgt mig Tirsdag Aften [den 17. November] og fortalt mig, som noget aldeles paalideligt, at Paget havde betegnet det som et hoist farligt Skridt for Kongen — at stadfæste Forfatningen — Noget som Alle, der var ham hengivne, maatte fraraade H. M.

Endnu samme Aften skrev jeg til Paget, at jeg ønskede at tale med ham, og i en Samtale, som vi havde sammen, og hvori han bestandig fastholdt, at han kun taledes som Privatmand, og hvori jeg flere Gange fandt Anledning til at bemærke, at jeg, aldeles uopfordret af Kongen, søgte at erfare hans Mening, ytrede han, at han ikke kunde Andet end at tilraade Kon-

gen at underskrive. Han frygtede, som jeg, de nærmest liggende Følger af en Vægning. Han gjentog endnu, da jeg gik, at den af ham udtalte Mening havde en aldeles personlig Character, da han endnu ikke havde Anelse om, hvorledes hans Regjering betragtede Sagen. Dette »endnu ikke« betonedes han stærkt. Onsdag Eftermiddag [den 18. November] gik jeg atter, efter hans Anmodning, til ham, og nu sagde han mig — han vidste dengang hvad der var skeet i Statsraadet —: »Jeg har Grund til at antage, at min Regjering ikke vilde have fraraadet H. M. under de nuværende Omstændigheder at underskrive, ifald den havde været opfordret til at give H. M. sin Anskuelse tilkjende«.

Min Samtale med Paget fortalte jeg først Kongen Torsdag Eftermiddag [den 19. November] Kl. 4^{1/2} — altsaa over 24 Timer efterat Forfatningsloven var underskrevet. Jeg kunde tydelig see paa ham, at denne Meddelelse var ham baade kjærkommen og uventet.

Jeg fortæller dette saa omstændeligen for at tilintetgjøre det udsprede uforskammede Rygte, at Kongen først havde underskrevet efter at have spurgt det engelske Hof om, hvad han skulde gjøre. Det er min fulde Overbeviisning, at H. M. kun har fulgt sit eget Overlæg i denne Sag, og efter at have afveiet, hvad Følgerne kunde blive, naar han underskrev eller ikke underskrev. At han Søndag Aften og endnu om Mandagen var meget tvivlraadig, er sandt; men kunde det være anderledes i en saa vigtig for H. M. ganske ny Sag, som var bleven bekjæmpet af Mænd, paa hvis politiske Klogskab han hidtil havde stolet, og som han ansaae som sine troefaste Venner; Kongen glemte ikke, hvad Pr[ins] Christian skyldte Bluhme. Dog maa jeg, for ikke at misforstaas, tilføje, at Bluhme heller ikke havde fraraadet Kongen at underskrive den Forfatningslov, som Ministeriet med en ubegribelig Letsindighed, understøttet af en til fanatisk Overdrivelse stimuleret Nationalitetsfølelse, havde mægtet at sætte igjennem, og som en af den skandinaviske Idee enten forført eller forblindet Presse havde skildret som den danske Selvstændigheds Bolværk . . .

Dauids Beretning af Januar 1874.

. . . Allerede oftere havde jeg gjort Prinds Christian i 1863 opmærksom paa, hvor vigtigt det var, at han alvorligt tænkte paa, hvad han vilde gjøre, naar han blev kaldet til Tronen, og til hvilke Mænd han vilde henvende sig. De Svar, som han gav mig, maatte overbevise mig om, at han enten slet ikke eller idetmindste ikke alvorligen tænkte derpaa. Saaledes nærmede sig,

under en Sorgløshed fra Prindsens Side, der maa kaldes svag, ifald man ikke vil kalde den barnagtig, den skjæbnsvangre Dag, da han kaldtes paa Danmarks Trone. Endnu omtrent 14 Dage før Frederik VII's Død, da jeg talte om hans betænkelige Sundhedstilstand, sagde han til mig: »Kongen overlever os begge!»

I de nærmeste Dage saae jeg ikke Prindsen, da jeg paa Grund af Gigtsmerter i Knæet ikke turde gaae ud. Om Torsdagen [12. November] besøgte mig Etatsraad C. for at see til mig; han fortalte mig, at Professor Lund¹ telegraphisk var bleven kaldt til Glücksborg, tilføiende: »Kongen maa være farlig syg». Saasnart han var gaaet, skrev jeg til Prindsen, meldende ham, hvad jeg havde hørt. Om Fredagen og Lørdagen hørte jeg Intet fra ham. Om Søndagen [15. November] fik jeg en Billet fra ham, hvori han bad mig om at komme strax til sig. (Billetten maa findes blandt mine Papirer). Jeg klædte mig paa og kjørte til Palaiet. Ankomsten der heed det sig, at Prindsen var gaaet over til Landgreven², hvor han skulde spise til Middag, men at han lod mig bede om at vente paa sig. Indført i hans Værelse sad jeg mig i en Lænestoel og overtænkte Situationen; thi det anede mig, hvad der var hændet. Det varede heller ikke længe, inden han kom, tilsyneladende rolig. »Kongen er død,» var hans Ord til mig, »hvad skal jeg nu gjøre«. »Har De talt med Mænd, som De har Tillid til, og som kunne staa Dem bi som ansvarshavende Raadgivere?« sagde jeg. Paa hans benægtende Svar yttrede jeg. »Saa er der, saavidt jeg skjønner, for det første Intet andet at gjøre end at beholde det Ministerium, som Deres Majestæt med Kronen har arvet efter Frederik VII«. Paa hans Indvending, »at han ikke havde Tillid til flere af Ministrene«, yttrede jeg for ham, at jeg ikke burde fortie for ham, at han ikke var populair, og at han skulde være en meget populair Konges Efterfølger; at de Mænd, han snarest vilde tænke paa for at danne et nyt Ministerium, havde den offentlige Mening mod sig, medens det national-liberale Ministerium, som sad ved Roret, blev baaret af denne. Kongen sad derpaa nogle Øieblikke taus. — »Og skal jeg da underskrive Fællesforfatningen?« sagde han. »Deres Majestæt skal søge at vinde Tid — det er det eneste Raad jeg kan og tør give Dem«, svarede jeg. »Hvad tror De, at man vil raade mig til i England?« »Jeg veed det ikke, men jeg skal søge at skaffe Dem det at vide«, svarede jeg. Kongen skrev derpaa en Billet til Hall og ønskede mig en rolig Nat og bad mig undskylde, at han muligvis havde

¹ Kong Frederik VII's Livlæge J. J. G. Lund (1801—84).

² Landgrev Vilhelm af Hessen.

gjort mig en for mit Helbred skadelig Uleilighed. Christian IX var i dette Øieblik ganske Prindsen af Glücksborg.

Da jeg har omtalt hans besynderlige Indifferentisme for hvad der maatte og vilde komme, tør jeg saa meget mindre fortie, at han, da det var kommet, ganske var opfyldt af Tanken, hvad han nu havde at gøre. Dette viste sig tydeligt, da han i min Nærværelse modtog et Besøg af Landgreven, der, skjøndt denne af ham selv var blevet underrettet om Frederik VII's Død, vilde lykønske Kongen til sin Tronbestigelse. Det viste sig ligeledes, da Grev H.¹ lod sig melde for at modtage hans Befalinger med Hensyn til Staldetaten, der dog ellers laae ham meget paa Hjerte.

Skjøndt det var blevet silde, tog jeg til den engelske Minister Sir August Paget, og fortalte ham, hvad han endnu ikke vidste, at Frederik VII var død. »Jeg er nu meget spændt paa, hvad Kongen nu vil gjøre, og om han vil underskrive Fællesforfatningen«, sagde jeg, tilføiende »Hvad troer De, at John Russell vilde raade til?« »Jeg kan ikke vide det«, svarede Paget, »men vil De have det, skal jeg telegraphere til London, at Kongen ønsker Raad«, »Nei, gjør det ikke, thi Kongen har ikke for mig yttret et sligt Ønske; men det er kun min Mening, at Russells Raad maatte være Kongen høist vigtigt«. »Godd, saa vil jeg strax telegraphere, at een af Kongens bekjendte Venner for mig har paapeget Vigtigheden heraf«. Efterat Sir Paget havde lovet imorgen Formiddag at lade mig vide, om han havde faaet noget Telegram fra London, forlod jeg ham.

Efter Russells Svar skulde Kongen søge at vinde Tid. Med dette Svar gik jeg til Kongen, hvem jeg mødte paa den lille Trappe, der førte til hans Privat-Værelser. Jeg gav ham det der, da han ilede med at komme til Christiansborg Slot, hvor Proclameringen skulde skee.

Kort Tid derefter gik jeg ogsaa derhen, da Rigsraadet var tilsagt til at overvære denne Act. Da jeg gik over Pladsen foran Slottet, var denne allerede overfyldt af Mennesker. Det var en meget støiende og broget Forsamling. Jeg gik ned til mine Colleger i Rigsraadet og med dem op i Audiencegemakket. Der kom Politidirecteuren² mig imøde, noget hædsblæsende, og bad mig om at gaae til Kongen førend Proclameringen for at raade H. M. til, naar han træder ud paa Balconen, at forkynde, at han har underskrevet. »Jeg hører ikke til Kongens ansvarshavende Raadgivere«, svarede jeg ham rolig og bestemt. »Vil De da indestaae

¹ Grev V. v. Holck. Sml. s. 34 note 2.

² Etatsraad C. Crone.

for Stadens Rolighed?» «Nei, men det skal De». «Det kan jeg ikke». «Godt, saa vil jeg gaae til Kongen og fortælle ham denne vor Samtale». «Nei, det maa De ikke». «Godt, saa gaaer jeg heller [ikke] ind til Kongen».

Der leve vist endnu mange, som have bivaanet Proclamationen. Kongen traadte fast og rolig ud paa Balconen, han forkyndte Intet om Underskriften, men havde lovet det Ministrene², og det maa være strax meddeelt Stimmelen paa Pladsen, og havde upaatvivlelig Indflydelse paa Stemningen. Jeg har aldrig bebrejdet Ministeriet, at det handlede som det gjorde, eller Kongen, at han gav sit Lofte uden at søge at vinde Tid. Ministeriet handlede consequent; Fællesforfatningen var dets Værn, dets hele politiske Systems Endemaal; det maatte altsaa sætte dens Ikrafttræden over Alt, men Kongen handlede ikke mindre consequent, thi naar han bibeholdt det national-liberale Ministerium, maatte han ogsaa følge den national-liberale Politik. Det er saa langtfra, at jeg har bebrejdet den Ene eller den Anden sin Handlemaade, at jeg tvertimod har taget den i Forsvar, hvad jeg strax kommer til at omtale.

Jeg tror heller ikke, at et andet Ministerium vilde have kunnet undgaae at tilraade Kongen at stadfæste Fællesforfatningen, — Omstændighederne gjorde det til en Nødvendighed. At optræde paa en saa bestemt Maade mod den almindelige Mening vilde have været i høieste Grad uklogt og farligt for det nye Dynasties Grundtægger, saa meget mere som Folket var besat af Scandinavisme.

Efter denne Dag saae jeg ikke Kongen i længere Tid, — han lod mig ikke kalde til sig eller gav mig noget Beviis paa sin Naade . . .

Sir August Paget til Lord John Russell.

Most Confidential.

Copenhagen
November 19th. 1863

My Lord,

The Councillor of State David, who is perhaps the person whose opinion has the greatest weight with His Danish Majesty, and who is invariably consulted in cases of difficulty, called upon me on Tuesday morning [17. November] and said, he wished to

² Saaledes staar der i Mnskr. Meningen er formentlig: havde lovet Ministrene at underskrive.

speak with me, in the strictest confidence as to the best course to be followed by the King in the present crisis. —

He said that he had not been sent by The King to consult me, but he had had a conversation with His Majesty the evening before, after which he had decided on calling on me, in the first place to know whether I had any instructions from Her Majesty's Government which ought to weigh in His Majesty's decision as to signing the new constitution or withholding his sanction, and, in case I should not, to beg I would communicate to him what my own opinion was as to the best course to be pursued under the circumstances.

I replied that I had not as yet received any instructions from Her Majesty's Government upon the point in question, — but that in consequence of the despatch just communicated by the Prussian Minister I had sent a telegram the evening before to your Lordship, and that I should probably get an answer in the course of the day, in which case I would let him know its purport. In the absence of instructions I felt great reluctance to expressing any opinion whatever, but that I had no objection to say, in a general way, that as the only object of Her Majesty's Government was an amicable settlement, and the preservation of peace, anything which tended to that end would be sure to meet their approval, and have their support. Consequently, as it now appeared, from the despatch sent in by Prussia, that the constitution for Denmark and Sleswig was considered by Germany as calculated to increase the existing difficulties, if the promulgation of this constitution could be for the time suspended by reason of His Danish Majesty withholding his signature, no doubt Her Majesty's Government would be glad of such a result, — but it was for His Danish Majesty to decide whether the internal situation would admit of his taking this course. —

Monsieur David frankly admitted to me that it would not. — The project, he said, was entirely contrary to the King's views, and at first His Majesty had been determined not to sanction it and to change the Ministry. No one, continued Monsieur David, had been more opposed to the Bill than he himself, — he had combatted it in every way, — he had spoken against it, and voted against it, — but he was bound to tell His Majesty, as he had done the previous night, that the measure having been adopted by the Rigsraad, and in view of the excitement which was hourly increasing on the subject, His Majesty would not be justified in refusing his sanction to it.

I asked Monsieur David if the King had spoken to Monsieur

Hall on the subject. It might be possible perhaps that if His Majesty made an appeal to His Excellency's patriotism and devotion, and were to explain to him that He did not intend to refuse His signature altogether, but simply to suspend it until the negotiations on the international questions were settled, Monsieur Hall would take the responsibility upon himself before the Rigsraad and the Country of temporarily suspending the promulgation of the measure. — Monsieur David replied that His Majesty had not done so, — nor did he think there would be any chance of Monsieur Hall consenting to act in the way proposed. He had gone too far in his recent speeches to allow of this being possible. —

On Monsieur David's taking his leave, I again promised to let him know as soon as I should hear anything from Your Lordship. —

Accordingly after the receipt of Your Lordship's telegram on Tuesday afternoon [17. November], I sent him a note asking him to call yesterday morning [18. November], and I then told him that although Her Majesty's Government considered that the international negotiations would be probably more effectual if the signature of the King to the constitution was suspended until they were concluded, they were nevertheless very unwilling to interfere in the matter. —

This communication was evidently a relief to Monsieur David's mind. He said that public feeling had now risen to that height that it would be dangerous to hesitate any longer, and the sooner the King signed the constitution the better. —

I replied that, in His Majesty's interests, I could not conceal from him that that was also my own opinion. That I had reason to believe that the utmost delay which would be given would be one or two days more, — that measures were being taken to organize a movement on a very formidable scale to go to the Palace and demand the constitution (I had this from one of the "Meneurs") that there was yet time to turn the excitement to a good account and by yielding at once to derive advantage, popularity, and strength from the position. — This being once effected, the King might a little later call to His counsels men of more moderate opinions who would carry out his own conciliatory views, and thus it might be hoped that the bad effects which the present measure was calculated to produce in some quarters might by degrees be effaced. —

A council was summoned for one o'clock, and His Majesty, as I have already reported, then affixed his signature to the constitution. —

I trust I shall not appear to Your Lordship to have gone too

far in my last conversation with Monsieur David. If so, I can only plead as my excuse that I acted from the conviction, which indeed must have been shared by every one who had a knowledge of the state of public feeling here, that things had gone too far to make it possible for His Majesty to suspend His signature even temporarily. He must have yielded at last, or have risked the consequences of a revolution. By giving way after too long a delay His Majesty would have derived no benefit from the concession, but on the contrary would have irretrievably irritated and estranged His subjects, whereas by this timely compliance with their wishes he has gained their affections in a manner which I cannot but hope may be lasting, and may tend to the happiness of His Majesty's reign, and the welfare and interests of this country. —

I have the honour [etc.].

A. Paget.

The Earl Russell K. G.
etc. etc. etc.

Recd. Nov. 23. — By Chancery Servant to Berlin. — For the Queen. — Paris.

Uddrag af Statsrådsprotokollen.

Mandag den 16. November 1863 Kl. 10 Formiddag, Christiansborg.

... Hans Majestæt Kongen yttrede, at Allerhøistsamme ikke ansaae det for at være af saa stor Betydning, hvad Stemningen hos Østerrig og Preussen er med Hensyn til Forfatnings-Udkastet, men at det navnlig kommer an paa, hvad Frankrig og England tænke om det.

Conseilspræsidenten (Hall) bemærkede, at dersom man direkte vilde spørge hos det franske og engelske Kabinet om deres Mening angaaende Forfatningsudkastet, vilde man ganske sikkert faae det Svar, at de ikke kunde indlade sig paa at bedømme dette; og det vilde desuden ogsaa være misligt at give fremmede Kabinetter Leilighed til at udtale sig om et saadant reent indre Anliggende. Vilde man spørge dem, om det er rigtigt at gjøre det Skridt at gennemføre den nye Forfatning, saa vare de nødte til at sige, at vi helst ikke maatte gjøre noget Skridt, som kunde fremkalde Vanskeligheder og Conflicter, da deres Opgave er at virke dulmende; men at spørge dem og siden handle anderledes end de sagde at man skulde gjøre, gik naturligvis ikke an. Hvad

der imidlertid under saadanne Forhold som dem, hvorom her er Spørgsmaal, kan betragtes som tilstrækkeligt, er at see hvorledes hine Kabinetter af sig selv træde op, og han maatte da i saa Henseende udtale, at der med Hensyn til hele den paagjældende Sag ikke er yttret et eneste Ord hverken fra det franske eller fra det engelske Kabinets Side. Ligeover herfor staaer, hvad der efter hans og Ministeriets Overbeviisning maa være afgjørende, at Repræsentationen, efter at den frit har forhandlet Forfatningsudkastet og fort det igjennem, maa være berettiget til at see det Formaal, som dermed er sat, naaet ved at Udkastet stadfæstes, og hvis dette ikke skeer, saa vil der fremtræde en Stilling, som ikke kan andet end ansees betænkelig og som for Ministeriets Vedkommende vil være umulig. Som han allerede forhen havde yttret maatte han finde det meget ønskeligt, at der ialtfald ikke hengik længere Tid end nogle Dage inden Hans Majestæt tog sin Beslutning . . .

Onsdag den 18. November 1863. Christiansborg. Kl. ca. 13—15.

Paa Forespørgsel af Hans Majestæt, om der vare komne Efterretninger af nogen Betydenhed fra Udlandet, yttrede Conseilspræsidenten (Hall), at han ingen saadanne havde at meddele. Han havde allerede tidligere havt Leilighed til at omtale for Hans Majestæt, at han fra den herværende engelske Gesandt havde modtaget den mundtlige Yttring, at han fra sin Regjering havde faaet et Telegram¹, der gik ud paa, at man fra engelsk Side ikke kunde indlade sig paa nogen Udtalelse med Hensyn til de indre Forhold i Danmark, navnlig hvad Forfatningssagen angik, men at man maatte ønske, at der Intet skete, som kunde virke forstyrrende ind paa en fredelig Mediation.

Hans Majestæt Kongen bemærkede, at dette forekom ham som et Vink til os fra England, at vi skulle være vaersomme med Gjennemførelsen af den nye Forfatning.

Conseilspræsidenten (Hall) erindrede, at den Slags Yttringer som den, hvorom Talen her er, kunde man efter hans Erfaring ikke lægge stor Vægt paa, og paa den Maade vilde altid, kunde man forud vide, selv de venskabelige Magter udtale sig. Hovedspørgsmaalet maa være, hvorledes vi selv maae opfatte Forfatningssagen; udefra er der om den hele Sag talt saa mærkværdigt Lidet fra alle Sider, at han troer, at Alle have været enige i at den Vei, som er slaaet ind ved Forfatnings-Udkastet, maatte Danmark gaae.

Hans Majestæt Kongen kunde dog ikke Andet end ansee de

Yttringer, som nu vare komne fra England. for sær vigtige, og han syntes, som han før bemærkede, at de vare ligesom et Vink med Hensyn til Forfatningsudkastet. Grunden, hvorfor Hans Majestæt havde idag samlet Geheime-Statsraadet, var netop at bringe Forfatningssagen paany under Omhandling, og han maatte tilstaae, at det efter hans Overbeviisning vilde have været langt heldigere for Landet, om Udkastet til den nye Forfatning ikke havde været forelagt . . .

Summary.

On November 13th, 1863 the so-called Rigsraad — originally a representative assembly common to the kingdom of Denmark and the duchies of Slesvig and Holsten, but since 1858 only acting for Denmark and Slesvig — passed a new constitution for Denmark and Slesvig. On November 15th, 1863 Frederick VII died before he had signed the new constitution. He was succeeded by Christian IX, who as Prince of Denmark had been opposed to this new constitution, which he feared would lead to war between Denmark and the German powers. Consequently he was reluctant to give his assent to the constitution as the government and the public opinion demanded it of him. Under the impression of an increasingly agitated frame of mind among the population of Copenhagen, the King, however, signed the constitution on November 18th, 1863.

During these days the king was in close contact with the conservative politician C. N. David, governor of the national bank. In two reports, dated December 1863 and January 1874 respectively, C. N. David has written on his relations with the king and with the British envoy, Sir Augustus Paget.

The two reports differ particularly in the point that in the former David mentions that without having received any request from the king, but induced by some information from a friend, he called on the British envoy in order to learn the envoy's, and possibly the British government's point of view with regard to the question whether the king should sign the November constitution or not. According to the 1863-report David received a reply from the British envoy after the king had signed, so that

¹ Det paagældende telegram af 17. november fra Russell til Paget og Pagets indberetning af 19. november om dets meddelelse til Hall er trykt i Hist. Tidsskr. 9. r. VI, 236, 246.

it must appear that the king had not sought the advice of the British government before he signed. According to the report of 1874 it was immediately after the first interview with the king in the evening of November 15th and in understanding with the king that David called on the British envoy, who already on Monday November 16th is said to have stated that the British government advised the king to gain time.

In an article in the periodical "Scandia" 1928 Professor Erik Arup discussed the two sources compared with a letter of November 17th, 1863 from the British Secretary of State for Foreign Affairs, Lord Russell, to Sir Augustus Paget. Arup arrived at the result that the contemporary report was a veiling of the actual facts, whereas the report of 1874, in spite of numerous incorrect details, was more correct in the main, viz. that the king had not signed until he had learned the British government's attitude.

In an article in "Historisk Tidsskrift" (9. r. VI 1929) Professor Aage Friis took up the subject for discussion including the minutes of the meetings of the "Statsraad" on November 16th and 18th, 1863 and comprehensive English material, particularly a letter of November 19th, 1863 from Sir Augustus Paget to the British Foreign Secretary which differed from both David's reports; however it appears from the letter that the talks between David and Paget have taken place at a time that does not preclude that David has informed the king of the results of the talks before the constitution was signed. Friis came to the conclusion that the new material in all essentials confirmed the 1863-report: David is said to have learned the British government's attitude while the "Statsraad" took place on November 18th, so that there had been no contact between the king and David before the king signed.

In a new article in "Scandia" III 1930 Arup maintained his basic conception that the 1874-report was right in the main, being of opinion that Paget in his letter to Russell had used the chronology for the purpose of preventing that the British foreign office got too strong an impression of the fact that he had held points of view that did not quite cover those of the British government.

In the present article the author has tried to prove that Paget's chronology in the letter of November 19th, 1863 has not been falsified and that the criticism of the letter which Professor Arup has pleaded cannot, consequently, hold true. The author agrees with Arup that Paget's letter does not confirm David's report of 1863 as Friis will insist, but cannot agree with him that

---

the main features of the 1874-report can be maintained. The interpretation of the events must be based on Paget's letter. Subsequently there will be no basis for the conception advanced by Arup that David in 1863 falsified his report in order to hide that he had endeavoured to provoke the fall of the Danish government. David has presumably used an incorrect chronology in order to cover the king against political attacks that might arise if it became known that the king had gone behind the back of his responsible ministers. When the king in the "Statsraad" November 16th had tried to induce the minister for Foreign Affairs to ask the French and the British governments of their opinion of the November Constitution, he was refused; he then tried by David's application to the British envoy to obtain advice from the British government in order thereby to bring pressure to bear on his own government. This action failed for several reasons; so, weak as Christian IX's position was in November 1863, there may have been good cause for David to hide these facts. This he has tried to do with his incorrect report of 1863. The report of 1874 is more frank, but it contains so many traceable chronological errors that no great credence can be given to it.
